
Bosna i Hercegovina na raskrižju Daytona

MILAN VEGO*

Sažetak

Šest godina nakon potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma, koji je zaustavio rat, ali je ostavio brojne probleme, Bosna i Hercegovina se nalazi u tranzicijskoj fazi, podijeljena na dva entiteta koja sve više imaju obilježja država, velikoj nesigurnosti, što je karakteristika zemalja Jugoistočne Europe, još uvijek teško provodljivom pitanju povratka, neriješenim imovinskim zakonima te stalnom kršenju ljudskih prava. Međunarodna zajednica je u ovu zemlju dosad uložila preko 5,5 milijardi američkih dolara. No, i pored te činjenice, u Bosni i Hercegovini vlada velika nezaposlenost, koja dostiže broj od gotovo 50 posto, većina poduzeća ne radi, vlada velika korumpiranost, a veliki broj mladih i stručnih ljudi (62%) želi napustiti zemlju. Visoki predstavnik danas je najveći autoritet u ovoj zemlji, što ukazuje da je Bosna i Hercegovina, i pored izabраниh tijela vlasti: Predsjedništvo, Parlamenti, Vijeće ministara i Vlada, pod protektoratom međunarodne zajednice.

Glavne riječi: Bosna i Hercegovina, međunarodna zajednica, Dayton, protektorat

Odluka Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, donesena 22. siječnja 2002. u Strasbourgu, kojom je dana preporuka Odboru ministara Vijeća Europe o prijemu Bosne i Hercegovine u ovu organizaciju, među vladajućim političarima i najvećim dijelom oporbe u Bosni i Hercegovini primljena je s velikim oduševljenjem i kao gotova stvar. Voditelj izaslanstva Bosne i Hercegovine pri Vijeću Europe, Sejfudin Tokić, uoči sjednice parlamentarne skupštine, izjavio je: "Od prijema u Vijeće Europe dijele nas samo 24 sata." Ova izjava gospodina Tokića odražava u suštini i ukupno reagiranje bosansko-hercegovačkih političara iz vladajuće Alijanse. Kao i druge zemlje s prostora bivše Jugoslavije Bosna i Hercegovina se za prijam u Vijeće

* Mr. sc. Milan Vego je završio poslijediplomski studij Međunarodni odnosi na FPZ u Zagrebu 2001.

Europe obvezala ispuniti određene uvjete, a odnose se na ustavne, zakonodavne i sudske reforme, poštivanje ljudskih prava i suradnju s međunarodnom zajednicom.

Što je Bosna i Hercegovina od svega ovoga ispunila?

Glasnogovornik OHR-a u Sarajevu, Kevin Sullivan, početkom godine izjavio je "da provedba odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti sva tri naroda na cijeloj teritoriji države predstavlja ključni test političke zrelosti vlasti oba entiteta". Boraveći u Sarajevu 6. i 7. veljače ove godine, glavni tajnik Vijeća Europe Walter Schwimmer, a nakon razgovora s visokim predstavnikom Wolfgangom Petritschem, "pozvao je vlasti oba entiteta na žurno prihvaćanje ustavnih promjena". Pritom je rečeno da je, ako se izmjene ne prihvate, moguće i isključenje iz najstarije europske institucije.

Posebna izaslanica za Bosnu i Hercegovinu i direktor ureda Vijeća Europe u Sarajevu, dr. Sonja Mozer Starrach, na susretu s novinarima u Mostaru, sredinom veljače 2002, izjavila je: "Pozdravljam priključenje Bosne i Hercegovine Vijeću Europe koje Europi donosi multietničnost i multikulturalnost. Naravno, prije toga ona mora ispuniti 91 zahtjev koje je Europa postavila pred nju."

Situacija na terenu je, međutim, sasvim drugačija. Predsjednik HDZ Bosne i Hercegovine, Ante Jelavić, kojega je smijenio visoki predstavnik, ali koji i dalje uživa najveću potporu hrvatskog biračkog tijela, uputio je u siječnju poziv svim predstavnicima političkih stranaka u Bosni i Hercegovini s hrvatskim predznakom za održavanje dogovora oko usklađivanja entitetskih ustava s Ustavom Bosne i Hercegovine. "Usuglašavanje ustava entiteta s Ustavom Bosne i Hercegovine, a time i njihovo usklađivanje s Daytonskim mirovnim sporazumom, povijesna je prilika za postizanje ideala ravnopravnosti naroda u Bosni i Hercegovini koja se jamči Ustavom Bosne i Hercegovine." Jelavić dalje kaže da postojeći prijedlozi ustavnopravnih povjerenstava visokog predstavnika, nažalost, ne usklađuju te ustave s Ustavom Bosne i Hercegovine, nego ih kozmetički mijenjaju u smjeru podjele zemlje na dva, navodno građanska entiteta sa srpskom i bošnjačkom većinom.

Polovicom veljače 2002. održan je sastanak predstavnika gotovo svih hrvatskih političkih stranaka, izuzev stranke Radom za boljitak, a domaćin je bio dr. Milenko Brkić, predsjednik HNZ. Nakon njega zauzeto je jedinstveno stajalište da hrvatski narod u Bosni i Hercegovini ne može pristati ni na kakvo alternativno rješenje osim uvođenja Doma naroda u Parlament oba entiteta.

U Skupštini Republike Srpske, za razliku od Federacije Bosne i Hercegovine, ne postoji Dom naroda, u kojem bi predstavnici Hrvata i Bošnjaka mogli zaštititi svoja temeljna nacionalna prava. Premijer Mladen Ivanić kao i ostali čelnici Republike Srpske u svojim istupima ne iskazuju veliko oduševljenje za uvođenje Doma naroda.

Usklađivanje ustavnih promjena u ovom trenutku temeljno je pitanje u Bosni i Hercegovini.

Što se tiče drugih uvjeta za primanje Bosne i Hercegovine u Vijeće Europe – povratak, odnosno poštivanje ljudskih prava, suradnja s haaskim sudom te ustavne, zakonodavne i sudske reforme – stanje je još uvijek poražavajuće. Od ukupnog broja 2,2 milijuna prognanih i raseljenih vratilo se svega 800 tisuća. Ilustracije radi, u Republiku Srpsku se, u proteklih šest godina od potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma, vratilo svega četiri i pol tisuće Hrvata, od ukupno 220 tisuća prognanih¹. Bosna i Hercegovina je zemlja u kojoj se svakodnevno krše ljudska prava, a sudovi i dalje pretežno rade na principu nacionalnosti i s velikim zakašnjenjem. Naravno da je poštivanje ljudskih prava vezano za pravnu državu s razvijenim gospodarstvom koje bi omogućilo stvaranje temeljnih preduvjeta za razvoj demokracije. Lord Rassel Johnson predsjednik parlamentarne skupštine Vijeća Europe, inače veliki prijatelj Bosne i Hercegovine, u intervjuu Federalnoj TV, između ostalog, izjavio je: "Bosna i Hercegovina je podijeljena zemlja. Pakt o stabilnosti je bitan, ali dosad nije dobro funkcionirao. Ako želite poboljšati ljudska prava, onda morate imati razvijeno gospodarstvo."

Pored dva entiteta u Bosni i Hercegovini postoji i Distrikt Brčko sa supervizorom međunarodne zajednice. Gradonačelnik distrikta Brčko, Siniša Kisić, u intervjuu sarajevskom *Oslobođenju*, u veljači tekuće godine, kaže: "Entiteti su ljubomorni na nas, na visinu plata zaposlenih, na visinu budžeta. Distrikt može biti samo primjer da na kvalitetniji i odgovorniji način mogu biti uređeni unutrašnji odnosi na nivou Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine..." Veoma aktualno je i pitanje Mostara koji je još uvijek dobrim dijelom podijeljen grad i pod patronatom Europske unije. Doduše, međunarodna zajednica čini sve da se ovaj grad ujedini i tako funkcionira. Međutim, ratne rane su još uvijek svježije i teško ih je bilo čime premostiti.

Dakle, šest godina poslije potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma Bosna i Hercegovina je još uvijek na velikoj kušnji. Svi se slažu samo u jednom: Dayton je zaustavio rat, ali nije riješio ostale probleme iako je dao temeljnu osnovu da se oni riješe. Zbog svega toga međunarodna će zajednica na prostoru Bosne i Hercegovine biti nazočna još mnogo godina.

Međunarodna zajednica je u Bosni i Hercegovini dosad angažirala tri visoka predstavnika: Carl Bildt, Carlos Westendorp i Wolfgang Petritsch, čija su ovlaštenja iznad svih organa u Bosni i Hercegovini. Za vrijeme trajanja njihovih mandata nametnuta je 271 važna Odluka² za budućnost Bosne i Hercegovine.

1 HINA, Banja Luka, 6. veljače 2002.

2 U pitanju su odluke iznimno važne za budućnost BiH. Ilustracije radi, 29. studenog 1999. visoki predstavnik smjenjuje s položaja 22 javna dužnosnika koji su opstruirali implementaciju Daytonu. Ili 28. lipnja iste godine, visoki predstavnik suspendira posto-

Nužnost Daytona

Nakon što Europa nije uspjela zaustaviti rat na prostoru bivše Jugoslavije, glavnu ulogu u konačnom rješenju balkanskih sukoba preuzima SAD koji, putem Washingtonskog sporazuma (1994), stvara preduvjete za donošenje Daytonskog sporazuma (1995), kojeg su pod pokroviteljstvom Kontaktna skupine potpisali: Predsjednik RH dr. Franjo Tuđman, predsjednik SRJ Slobodan Milošević, predsjedatelj Predsjedništva BiH Alija Izetbegović, predsjednik Federacije BiH Krešimir Zubak, dok je Sporazum u ime Republike Srpske potpisao Slobodan Milošević.

Daytonski mirovni sporazum se sastoji od Glavnog paketa sporazuma koji sadrži 11 Aneksa te 6 dodatnih sporazuma. Važno je istaknuti da se u Aneksu 1. govori o ulozi NATO-a u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i SRJ, Aneksu 3. o izborima, Aneksu 6. o ljudskim pravima, Aneksu 7. o izbjeglicama i raseljenim osobama, te Aneksu 11. o međunarodnim policijskim snagama.

Dodatni sporazumi bave se pitanjem oživotvorenja Federacije BiH, Zajedničkim vijećem za suradnju između Republike Hrvatske i BiH, povratkom izbjeglica u Jajce, Bugojno, Stolac i Travnik, povratkom izbjeglica u Veliku Kladušu te dogovorenim rješenjima za grad Sarajevo, odnosno Mostar.

Povijesna je činjenica da se do potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma nije došlo na lak način. Sudionici pregovora u američkoj vojnoj bazi Wright Patterson, Dayton, Ohio, praktično su bili "zatvoreni" tri tjedna dok nisu postigli sporazum. Sporazum je donesen u ranim jutarnjim satima, a potpisan je u Parizu nešto kasnije. Provedbu Daytonskog mirovnog sporazuma prati visoki predstavnik, a u tome mu uvelike pomažu snage NATO-a i međunarodna policija – IPTF. Svim daljnjim donatorskim i drugim konferencijama o Bosni i Hercegovini, visoki predstavnik je dobivao sve značajnije i veće ovlasti, koje će posebno doći do izražaja u različitim situacijama nepostizanja dogovora o relevantnim pitanjima za Bosnu i Hercegovinu, kada je upravo Ured visokog predstavnika presuđivao. Daytonskim mirovnim sporazumom Bosna i Hercegovina je postala u potpunosti politički ovisna o međunarodnoj zajednici (SAD i EU, odnosno Kontaktna skupina) koja se u proteklih šest godina trudila da od Bosne i Hercegovine stvori demokratsku zemlju po uzoru na zapadnu demokraciju.

Međunarodna zajednica je preko Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS), odnosno putem izbora (dosad šest) pokušavala na sve načine skinuti s vlasti tri nacionalne političke stranke – SDA, SDS i HDZ – što joj nikako nije uspijevalo. Dapače, posljednjim izborima položaj nekih

jeći Zakon o otkupu stanova u državnom vlasništvu u Republici Srpskoj. Visoki predstavnik je iste godine donio i Zakon o državnoj graničnoj službi, nakon što ga zastupnički dom Parlamenta BiH nije usvojio itd. Treba napomenuti da su sve značajnije odluke Visokog predstavnika donesene nakon što se nisu uspjeli donijeti zakoni u Parlamentima BiH i Federacije. Inače, mandat visokog predstavnika preciziran je u Aneksu 10. Daytonskog mirovnog sporazuma u kojem se visoki predstavnik proglašava najvišim autoritetom u regiji za tumačenje sporazuma o civilnoj provedbi mirovnog ugovora.

političkih stranaka (HDZ i SDS) još je više ojačao pa su dobile i preko 90% glasova glasačkog tijela.³ Međunarodna zajednica je zatim povukla neke nepopularne poteze oko izbora predstavnika u Predsjedništvo i Dom naroda Bosne i Hercegovine, što je izazvalo veliko nezadovoljstvo hrvatskog naroda. To je bio početak da Hrvati odgovore svojom Samoupravom što je kod visokog predstavnika i međunarodne zajednice izazvalo posezanje za nizom drastičnih mjera. Nakon toga predstavnici Hrvatske demokratske zajednice se najprije povlače iz Parlamenta Bosne i Hercegovine i Federacije, a nakon više mjeseci izbijanja ponovno se vraćaju. Danas u tijelima vlasti Bosne i Hercegovine i Federacije sjede ljudi kojima hrvatski narod nije ukazao povjerenje i tu je naravno problem, jer se opravdano postavlja pitanje koga oni predstavljaju.

Mandat visokog predstavnika

No, vratimo se Daytonskom mirovnom sporazumu i Uredu visokog predstavnika. Naime, u Aneksu 10. jasno je precizirano da je visoki predstavnik najviši autoritet za tumačenje Daytonskog sporazuma u regiji. Njegov mandat je u potpunosti razradilo Vijeće za provedbu mira (PIC) koje sačinjavaju predstavnici vlada 55 zemalja i drugih međunarodnih organizacija vezanih za provođenje Daytona. Karakteristično je da visoki predstavnik nema nikakvih ovlasti nad Stabilizacijskim snagama (SFOR) koje predvodi NATO. Precizirano je da visokog predstavnika imenuje Upravni odbor Vijeća uz suglasnost Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda.

Već spomenutim Aneksom 10. Daytonskog mirovnog sporazuma visoki predstavnik prati provedbu Daytona, ostvaruje bliske kontakte sa stranama potpisnicama Sporazuma, pomaže pri rješavanju određenih problema, sudjeluje u radu Donatorskih konferencija, podnosi periodična izvješća Ujedinjenim nacijama te daje smjernice za rad Međunarodnih policijskih snaga (IPTF).

Iako je bio zamišljen kao mala organizacija sa šezdesetak uposlenih, OHR se postupno razvijao u moćnu organizaciju tako da je krajem 2000.

3 Radi se konkretno o posljednjim izborima koji su održani 8. travnja 2000. kada su tri nacionalne stranke, SDA, SDS i HDZ dobile apsolutnu većinu biračkog tijela. Konkretno, SDS je pobijedio u RS i u onim općinama gdje dotad nije bio na vlasti. Slična se situacija ponavlja i na općim izborima za zastupnički dom Parlamenta BiH, Predsjedništvo RS i Narodnu skupštinu RS, Zastupnički dom Federacije BiH, županijske skupštine Federacije i općinu Srebrenica koji su održani 11. studenog 2000. Naime, iako je generalno potvrđen trend jačanja pluralizma i umjerenih struja, nacionalne stranke ipak dobivaju veliki broj glasova. U takvim okolnostima, prilikom implementiranja izbornih rezultata, šef misije OEES-a u BiH, američki veleposlanik Robert Bary pokušava umanjiti značaj nacionalnih stranaka i donosi nova izborna pravila koja su ocijenjena kao izborni inženjering. Radilo se o izboru zastupnika u Dom naroda Parlamenta Federacije BiH i izbor članova Predsjedništva BiH. Posebno nezadovoljstvo izraženo je u Hrvatske demokratske zajednice koja nije htjela sudjelovati u izbornom inženjeringu i povlači se iz tijela vlasti.

imao 18 ureda diljem Bosne i Hercegovine te predstavništvo u Bruxellesu s ukupno 681 uposlenim, a danas je taj broj još veći.

Angažman Ureda visokog predstavnika s vremenom se sve više proširivao, što je često stvaralo nedoumicu kod lokalnih političara, koji su često prosvjedovali zbog promjena Daytonskog mirovnog sporazuma. Visoki predstavnik je na sastanku Vijeća za provedbu mira, održanom u Bonnu u prosincu 1997, dobio ovlasti da smijeni sve javne dužnosnike koji krše Daytonski mirovni sporazum, te da, ako smatra potrebnim, nametne ključne zakone u slučaju da ih ne usvoje izabrana zakonodavna tijela u Bosni i Hercegovini. Inače, članice Upravnog odbora Vijeća za implementaciju Daytona jesu: SAD, Francuska, Rusija, Njemačka, Italija, Velika Britanija, Japan, Kanada, Predsjedništvo EU, Europska komisija i Organizacija islamske konferencije koju predstavlja Turska.

Do dolaska Carla Bildta u Sarajevo, u siječnju 1996, u Bosni i Hercegovini se uveliko razmještaju snage za provedbu mira (IPTF), zatvara se humanitarni zračni most za Sarajevo, koji je prema informacijama međunarodne zajednice bio najduži zračni most u povijesti, entiteti vrše uzajamnu primopredaju teritorija, utvrđenih Daytonom. Nakon povratka teritorija u okolici Sarajeva, koje su držali Srbi, dolazi da masovnog iseljavanja srpskog stanovništva (150 tisuća). Krajem prosinca 1995. održana je i prva donatorska konferencija EU i Svjetske banke za Bosnu i Hercegovinu u Bruxellesu, a tada je pokrenut program obnove u vrijednosti 5,1 milijardu US\$. Bosna i Hercegovina je trebala dobiti 600 milijuna US\$ kao početna sredstva. Bilo je to vrijeme kada se sa svih javnih funkcija povlači Radovan Karadžić, održavaju se opći izbori za predsjedništvo BiH, zastupnički dom BiH, predsjednika Republike Srpske, Narodnu skupštinu Republike Srpske, Zastupnički dom Federacije te za županijske skupštine u Federaciji. Dan 14. rujna 1996. ostat će zapamćen kao datum prvih poslijeratnih izbora u Bosni i Hercegovini koje je organizirala međunarodna zajednica preko Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS).

Drugu donatorsku konferenciju EU i Svjetske banke za Bosnu i Hercegovinu, u Bruxellesu 13. travnja 1996, bojkotira Republika Srpska. Iste godine, u studenom, NATO u Bosnu i Hercegovinu šalje stabilizacijske snage (SFOR), koji zamjenjuju IPTF. U vrijeme mandata Carla Bildta veleposlanik SAD-a Bill Farand imenovan je supervizorom za Distrikt Brčko, a održana je još jedna konferencija Vijeća za provedbu mira u Londonu.

Umjesto Carla Bildta 18. lipnja 1997. u Bosnu i Hercegovinu stiže Carlos Westendorp, bivši državni tajnik za vanjske poslove i ministar vanjskih poslova Španjolske. U vrijeme njegova mandata (lipanj 1997. –srpanj 1999) intenzivira se rad haaškog suda pa dolazi do hapšenja ratnih zločinaca u Prijedoru koje završava i jednim ubojstvom.

Dolazi također do promjena u Uredu visokog predstavnika gdje dužnost prvog zamjenika preuzima američki veleposlanik Jacques Klein, a njemački veleposlanik Hanns Schumacher preuzima ulogu višeg zamjenika visokog

predstavnik. Ustanovljava se Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Centralna banka službeno počinje s radom, održavaju se općinski izbori u Bosni i Hercegovini, visoki predstavnik prvi put koristi ovlasti da donosi zakone te nameće Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine koji stupa na snagu 1. siječnja 1998. Uskoro visoki predstavnik nameće Zakon o zastavi Bosne i Hercegovine, Odluku o prijenosu zapovjedništva oružanih snaga na Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Okvir i zakon za privatizaciju poduzeća i banaka, Zakon o telekomunikacijama. U Republici Srpskoj na mjesto premijera dolazi Milorad Dodik, miljenik međunarodne zajednice.

Usporedno s relevantnim Odlukama visokog predstavnika, Vijeće za implementaciju Daytonskog mirovnog sporazuma organizira međunarodne konferencije u Luxemburgu, Madridu te četvrtu i petu donatorsku konferenciju u Bruxellesu na kojima su Bosni i Hercegovini osigurane nove donacije: u visini 1,24 milijarde US\$ i 1,05 milijardi US\$.

Polovicom lipnja 1998. Carlos Westendorp ustanovljava Neovisnu komisiju za medije (Independent Media Commission – IMC), koja preuzima sve nadležnosti, kako tehničke tako i uređivačke na području elektronskih medija u Bosni i Hercegovini kojih je u to vrijeme bilo gotovo 500. Naime, s obzirom na to da se već tada znalo da se veoma sporo provodi Daytonski mirovni sporazum, međunarodna zajednica je ocijenila da su samo neovisni i slobodni mediji, rasterećeni bilo kakvih političkih utjecaja, veoma važni u implementaciji Daytonu. Visoki predstavnik također donosi i deset odluka koje su se odnosile na uspostavljanje javne RTV⁴ i neovisnih medija, djelotvornijeg i neovisnog sudstva i stvaranja uvjeta za povratak prognanih.

Krajem lipnja i početkom srpnja u Sarajevu se održava Pakt o stabilnosti kao najznačajniji skup ikada održan u Bosni i Hercegovini koji je okupio 19 državnika na čelu s američkim predsjednikom Billom Clintonom.

U ožujku 1999. NATO započinje zračne udare protiv savezne Republike Jugoslavije koji traju do 9. lipnja.

U vrijeme mandata Carlosa Westendorpa nametnuto je oko 120 vrlo važnih zakona i odluka koje su se odnosile na smjene neposlušnih političara.

Kada je stupio na dužnost, 16. kolovoza 1999, austrijski veleposlanik Wolfgang Petritsch, Daytonski sporazum je doživljavao velike krize i Međunarodna krizna skupina u svom izvješću povodom četvrte godišnjice Daytonu rad međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini okarakterizirala je katastrofalnim. Zbog svega toga, premda Ured visokog predstavnika nije mnogo mario za izvještaj Međunarodne krizne skupine (ICG), o kojoj

4 Po ovoj odluci visokog predstavnika u BiH se trebao stvoriti PBS – Javni servis koji bi opsluživao cijelu BiH i FRTV. U RS već je bio zaokružen sustav elektronskih medija RTV Republike Srpske. Rekonstrukcija RTV BiH u Javni servis i FRTV potrajala je tri godine, a da praktično ništa nije učinjeno. Nakon što je donio prvu odluku, visoki predstavnik ubrzo donosi i drugu kojom su posebno nezadovoljni Hrvati jer se nigdje više nije spominjalo da će na FRTV biti dva programa, jedan na bosanskom, a jedan na hrvatskom jeziku. Početak rada FRTV naišao je na oštre kritike, ne samo u Hrvata, kojih je zaista veoma malo zastupljeno, već i u Bošnjaka.

će biti više riječi nešto kasnije, visoki predstavnik Wolfgang Petritsch kreće energično u provođenje svog mandata. Naime, kada se danas zbroji njegov rad, vidi se da je za njegova mandata doneseno 151 zakon i važna odluka kojima je smijenjeno iznimno puno političara u Bosni i Hercegovini.

U vrijeme mandata gospodina Petritscha dolazi do smrti prvog hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana (10. prosinac 1999), potpisnika Daytonskog mirovnog sporazuma, te promjena vlasti na izborima u susjednim Republici Hrvatskoj i Saveznoj Republici Jugoslaviji. Sljedeće godine haaškom sudu, nakon spektakularnog hapšenja, isporučuje se Slobodan Milošević. Početkom 2000. na Palama SFOR privodi i Momčila Krajišnika optuženog za ratne zločine u Bosni i Hercegovini, kao 19 osobu koju je SFOR priveo i odveo u Haag.

Od važnijih zakona Petritsch nameće: Zakon o državnoj graničnoj službi nakon što ga Zastupnički dom u Parlamentu Bosne i Hercegovine nije usvojio, izmjene i dopune zakona o popunjavanju upražnjenog mjesta člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Zakon o poduzećima i upravljanju fondovima, stavlja izvan snage Zakon o povratu imovine u Republici Srpskoj, Zakon o putnim ispravama i putovnicama, Zakon o integraciji općine Žepče, uspostavlja predratne granice općine Srebrenica, Zakon o državnom sudu Bosne i Hercegovine, nameće drugi paket zakona iz područja gospodarstva. Petritsch donosi, također, paket imovinskih zakona, zakona u području ljudskih prava i pristupa reformi pravosuđa.

Na izborima, održanim u travnju i studenom 2000, pobjeđuju nacionalne stranke, posebno u Republici Srpskoj, iako je naznačeno jačanje pluralizma i umjerenih struja. Bilo je to vrijeme u kojem je veleposlanik SAD-a Robert Barry, inače šef misije OEES-a u Bosni i Hercegovini, izmijenio pravila izbora zastupnika u Dom naroda i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, što je dovelo do općeg nezadovoljstva Hrvatske demokratske zajednice koja je dobila preko 90% glasova biračkog tijela i čiji su zastupnici odbili sudjelovati u izvršnoj vlasti i Parlamentima.

Mandat visokog predstavnika Wolfganga Petritscha završava krajem svibnja 2002, a njegov zamjenik će biti britanski liberal Paddy Ashdawn.

Sumirajući dosadašnji rad i djelovanje Ureda visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini, može se istanuti da je dosad donesena 271 važna Odluka o smjeni neposlušnih političara i Zakona relevantnih za opstojnost Bosne i Hercegovine. Dosad je Bosna i Hercegovina od Svjetske banke i EU dobila 5,5 milijardi US\$, što je gotovo beznačajno utjecalo na razvoj gospodarstva, otvaranja novih radnih mjesta i općeg prosperiteta ove zemlje.

Međunarodna zajednica je u ovoj zemlji odigrala značajnu ulogu u prvom redu u zaustavljanju strašnog rata koji je odnio preko 200 tisuća ljudskih života i stvorio materijalnu štetu od 70 do 150 milijardi US\$.

Međutim, relevantne odluke Daytonskog mirovnog sporazuma se nisu u potpunosti implementirale, za što dobrim dijelom odgovornost snosi i međunarodna zajednica koja je često svojim nesnalaženjem i odugovlačenjem,

odnosno povlačenjem pogrešnih poteza dovodila do apsurdnog stanja. Veliko je i pitanje gdje su završili donatorski novci jer ako je suditi po razvoju gospodarstva u Bosni i Hercegovini, onda je vrlo jasno da nisu tamo gdje bi trebali biti.

Protektorat (unutarnje proturječnosti)?!

Bosna i Hercegovina je danas država sastavljena od dva entiteta: Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, koje sve više dobivaju obilježja zasebnih država iako po Daytonskom sporazumu ne smiju voditi vanjsku politiku. Republika Srpska je danas najveća zagovornica implementacije Daytonskog mirovnog sporazuma, a sve naravno u cilju očuvanja Republike Srpske. Na drugoj strani, u Federaciji bi trebali ravnopravno vladati Bošnjaci i Hrvati. Međutim, s obzirom na tri puta veći broj Bošnjaka, Hrvati se stalno osjećaju podčinjenima i ugroženima, posebno zbog težnji mnogih bošnjačkih predstavnika vlasti i intelektualaca za stvaranjem građanske države po principu "jedan čovjek jedan glas".

Dayton je dosad odlukama visokog predstavnika i međunarodne zajednice više puta revidiran jer se uvidjelo da situacija na terenu ne odgovara potpisanim Daytonskim načelima.

Iako mnogi uviđaju da se Dayton treba mijenjati u određenim segmentima, međunarodna zajednica za to ne želi ni čuti pravdajući se činjenicom da bi eventualna nova konferencija o Bosni i Hercegovini dovela do nove krize.

Tako direktor ICG-a, međunarodne krizne skupine za Bosnu i Hercegovinu, Mark Wheeler, govoreći za glasilo OESS-a u Bosni i Hercegovini *Vjesnik napretka*⁵, o održivosti Daytonskog mirovnog sporazuma u njegovom izvornom obliku danas kaže: "Moramo uzeti Dayton kao naše polazište iako su mnoge stvari po pitanju mirovnog sporazuma i Ustava BiH koji je sadržan u Daytonskom mirovnom sporazumu, gledajući iz današnje perspektive, mogle biti mnogo bolje. Ali, obzirom da zapravo ne možemo praktično razmišljati o reviziji Daytonu, jednostavno ostaje pitanje njegove implementacije, uz korištenje prednosti njegovih pozitivnih aspekata, s maksimalnom mogućom efikasnošću pri provođenju. Također smatramo da bi, čak i ukoliko bi bilo politički moguće organizirati novu mirovnu konferenciju u Daytonskom stilu obuhvaćajući region cijele jugoistočne Europe, rezultati, gotovo sigurno bili bi gori od onih u Daytonu /Parizu. Pošto bi se ponovno u cijelosti otvorilo pitanje granica i svi zagovornici velike Srbije, velike Hrvatske, velike Albanije pa čak i velike Bugarske bi ponovno željeli stupiti na scenu.

Zapravo bilo kakav prijedlog tog tipa bi, gotovo sigurno, otvorio mogućnost za novi rat. Stoga, kako iz realnih, tako i zbog praktičnih razloga,

5 *Vjesnik napretka*, prosinac/siječanj 2001/2002, "Dayton – šesta godina", str. 13.

revidiranje Daytonu baš i nije u planu. Ono čemu se moramo nadati je da će se integrirani potencijal Daytonskog mirovnog sporazuma realizirati s zakašnjenjem.

Nekoliko takvih stvari, poput odluke Ustavnoga suda o konstitutivnosti naroda, će zapravo dovesti do ustavne reforme i samim tim revidirati Dayton na neki način kroz stražnja vrata. A tada možemo revidirati Dayton, ukoliko se narod Bosne i Hercegovine slaže s tim i promijeniti njihov Ustav prema mehanizmima koje Dayton pruža.”

Sasvim je suprotnog stajališta predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić, koji u istom broju *Vjesnika naprethka*⁶ kaže: “Suština Daytonskog sporazuma je u tome da je zaustavio rat i tolika je korist Daytonu. Ali, Dayton se mora dograditi, on ne može biti za vječnost. Poslije Daytonskog sporazuma ostalo je dosta otvorenih pitanja, mogu tako najblaže reći.

Prvo centralna vlast nije do kraja koncipirana kao što je to u drugim suverenim državama, moderno uređenim državama. Mislim da bi se ovlasti centralnih vlasti morale ojačati. Drugo, ne bi se smjeli entiteti vladati kao države jer oni to nisu, entiteti ne bi smjeli uspostavljati nikakve međudržavne odnose. Treće, Bosna i Hercegovina mora imati samo jednu vojsku. Ona ne može imati tri vojske i tri izvora financiranja, tri zapovjedne vertikale, jer to razgrađuje Bosnu i Hercegovinu, a što je najvažnije stvara apetite izvan Bosne i Hercegovine za ponovno traženje trenutka kada bi se ona ponovno dijelila. Zato Bosna i Hercegovina mora, uz pomoć međunarodne zajednice, doći do toga da ima jednu vojsku. Osim toga Daytonskim sporazumom je dogovoreno da se sve izbjeglice vrate i mislim da je tu premalo učinjeno, posebno u Republici Srpskoj.”

A u Republici Srpskoj, kao što smo već naglasili danas najvećoj zagovornici implementacije Daytonskog mirovnog sporazuma, posljednjih je dana stanje poprilično uzburkala izjava visokog predstavnika u Londonu da će “Republika Srpska ‘ispariti’ ako se ne bude ponašala po principima zapadne demokracije”.

Aktualni član Predsjedništva Bosne i Hercegovine iz reda srpskog naroda Živko Radišić⁷ osvrćući se na ovu Petritschevu izjavu rekao je: “Budućnost Republike Srpske i Bosne i Hercegovine mora biti u rukama njezinih naroda i građana. Nema Republike Srpske bez Bosne i Hercegovine ni Bosne i Hercegovine bez Republike Srpske.” Predsjedavajući Predsjedništva SDS i predsjednik Narodne skupštine RS Dragan Kalinić⁸ kaže: “Nema osnove inzistirati na simetričnosti Ustava RS i Ustava Federacije BiH, jer je Federacija nastala prije potpisivanja Daytonu.” Sličnog je mišljenja i dopredsjedavajući Doma naroda Parlamenta BiH –Nikola Špirić⁹ koji

6 *Vjesnik naprethka*, prosinac/siječanj 2001/2002, str. 12.

7 *Dnevni avaz*, veljača 2002.

8 *Oslobođenje*, 4. veljače 2002.

9 *Oslobođenje*, 4. veljače 2002.

je optužio međunarodnu zajednicu da se "...pod njenim diktatom vrši unutarnji preustroj Bosne i Hercegovine".

Bošnjački intelektualci, okupljeni na Tribini u Sarajevu¹⁰, Daytonski mirovni sporazum usporedili su s Berlinskim kongresom iz 1878, kako su rekli "zbog slučajnosti, a i zbog posredne umiješanosti nekih historijskih aktera". Za oba događaja, smatraju bošnjački intelektualci, vezane su nekadašnje europske velesile: carska Rusija, kolonijalne sile Francuska i Engleska, Bismarckova Pruska, Austro-Ugarska Monarhija, Kraljevina Italija i Otomansko Carstvo čije nasljednice preko Ruske Federacije, Republike Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva, Savezne Republike Njemačke i Republike Italije, samostalno ili preko Kontakt grupe i članstva u NATO paktu i u UN, određuju okvir i način ponašanja i djelovanja svih triju konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini.

Izješće Međunarodne krizne skupine¹¹

Baveći se pitanjem implementacije Daytonskog mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini, Međunarodna krizna skupina je krajem listopada 1999, radeći u Sarajevu, analizirala sporazum i mogućnost njegovog daljnjeg provođenja. Već tada je bilo jasno da mnoge stvari ne idu svojim putem, ali su to mnogi opravdavali ratnim posljedicama i stanjem na terenu. Ako se uzme u obzir cilj i svrha Daytona, onda je vrlo jasno da on nije imao samo zadatak zaustaviti rat nego i zaustaviti etničko čišćenje te stvoriti preduvjete za nastanak nove države.

Međunarodna krizna skupina (ICG) je ukazala na činjenicu da se te godine Bosna i Hercegovina sastojala od tri jednonacionalna entiteta s tri odvojene vojske i tri policijske snage. Optuženi ratni zločinci, zahvaljujući u prvom redu nezainteresiranosti NATO-a i neizvršavanju domaćih relevantnih organa, slobodno se šeću Bosnom i Hercegovinom, a politička moć uglavnom je skoncentrirana u rukama nacionalista, tvrdolinijaša koji uveliko opstruiraju mirovni proces. U svom izvješću ICG dalje ukazuje da mnoge lokalne vođe zajedno s policijom i lokalnim ekstremistima ometaju povratak prognanih i raseljenih što rezultira praktičnim zamrzavanjem postoje-

10 Berlinski kongres i Dejtonski sporazum, Izlaganje održano na Tribini Vijeća bošnjačkih intelektualaca, 17. listopada 1998, a publicirano u biblioteci *Posebna izdanja* u travnju 1999. u Sarajevu.

11 Međunarodna krizna skupina (ICG) je sastavljena od uglednih svjetskih stručnjaka koji prate implementiranje Daytonskog mirovnog sporazuma. Svojim izvješćima ova skupina ukazuje kritički i otvoreno na sve propuste koji se događaju u realiziranju mirovnog sporazuma, kako od strane međunarodne zajednice tako i od strane domaćih političara. Međunarodna krizna skupina ima ured u Sarajevu. Skupina ima vrlo usku suradnju s OESS-om, OHR-om, SFOR-om, Misijom UN u BiH, UNHCR-om, Povjerenstvom za stalni povrat imovine (CRPC), UNESCO-om i Svjetskom bankom, te mnogobrojnim relevantnim pojedincima.

ćeg stanja. Međunarodna krizna skupina ukazuje, također, na činjenicu da oni koji su vodili etničko čišćenje dobivaju bitku s međunarodnom zajednicom. Daljnjom analizom dolazi se do zaključka da je Dayton praktično propao zahvaljujući u prvom redu NATO-u koji je odbio u potpunosti sprovesti svoj mandat i biti čimbenik implementacije. Međunarodna krizna skupina dalje navodi da postojeća Vlada u Sarajevu postoji praktično samo na papiru i nije u stanju sprovesti niti jednu relevantnu odluku na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine. Uz isticanje da se međunarodna zajednica mora odlučnije postaviti u spašavanju Daytona ICG nudi pet mogućnosti koje uključuju:

1. trenutačno povlačenje;
2. održavanje postojećeg pristupa;
3. izmjena Daytonskog mirovnog sporazuma;
4. odlučnija primjena Daytonu;
5. stvaranje međunarodnog protektorata za Bosnu i Hercegovinu.

Ako se međunarodna zajednica odluči povući, postoji velika opasnost od nastavka ratnih sukoba s još tragičnijim posljedicama, što bi praktično bacilo u vodu četiri godine truda. Održavanje postojećeg pristupa po ocjeni međunarodne krizne skupine ne daje veliku nadu za dugoročni mir u Bosni i Hercegovini. Prihvatanje treće opcije, također, ne bi vodilo u neku bolju budućnost, dok bi četvrta opcija zahtijevala energičniji pristup kako od strane SFOR-a tako i od strane Ureda visokog predstavnika (OHR) i ona bi se mogla implementirati u Bosni i Hercegovini, smatraju u međunarodnoj kriznoj skupini.

Bez obzira na to što su neki uspjesi – Centralna banka, zajednička valuta, zajedničke registarske pločice, državni simboli, carinske reforme – dali izvjesne rezultate, Bosna i Hercegovina je zemlja koja ovisi o donatorskoj pomoći (iznosi 30% ukupne domaće proizvodnje). Strana ulaganja su također pod velikim pitanjem jer u zemlji vlada velika nesigurnost i korupcija.

Posebna pozornost u Izvješću posvećena je organizaciji izbora kojih je od 1995. bilo četiri. Prvi poslijeratni izbori, 1996, doveli su nacionalne vođe i stranke na vlast. Sročena pravila i propisi OESS-a (organizator izbora), smatraju u međunarodnoj kriznoj skupini, dali su vladajućim strankama mogućnost etničkog manipuliranja. Posebna priča je implementacija izbornih rezultata. Naime, brojni demokratski izabrani dužnosnici nisu u mogućnosti preuzeti svoje dužnosti. Izbori 1996. bili su praktična potvrda etničkog čišćenja jer su za Srbe glasovali isključivo Srbi, za Hrvate Hrvati, a za Bošnjake Bošnjaci.

I izbori 1997, za koje je organizator OESS planirao registracijski sustav na razini države, donijeli su pobjedu nacionalnim strankama koje su pobijedile u 129 od 136 općina koje su one nadzirale. Međunarodna zajednica je u ove izbore uložila 1,5 milijuna US\$. U takvim neočekivanim okolnostima za međunarodnu zajednicu OESS je pribjegavao nekim nepopularnim po-

tezima koji su u biti imali za cilj davanje podjednakih šansi i nekim minor-nim strankama na svim razinama, što je naravno bio potpun promašaj.

Konačno izbori 1998. dovode na vlast u Republici Srpskoj Nikolu Poplašena koji je bio zapovjednik četničkih postrojbi. Izbori su potrošili oko 39 milijuna US\$, koji bi, da su utrošeni u gospodarstvo, sigurno dali bolje rezultate.

Svi ovi izbori su samo potvrdili i ojačali tri nacionalne stranke – SDS, HDZ i SDA.

Sve zajedničke institucije vlasti, počevši od Predsjedništva Bosne i Hercegovine do nekih zajedničkih institucija u općinama, bile su u biti samo protokolarne bez donošenja ikakvih relevantnih odluka. Posebna priča je poštivanje ljudskih prava i rad pravosudnih organa koji su postali vrlo korumpirani i koji Bosnu i Hercegovinu dovode na posljednje mjesto. I na kraju treba reći da je Međunarodna krizna skupina OESS-u¹² preporučila da ne organizira ni lokalne ni državne izbore 2000, što u ovoj europskoj organizaciji nije shvaćeno ozbiljno.

Naime, izbori 2000. su organizirani, a nacionalne stranke su dobile uvjerljivu većinu čak i tamo gdje se do jučer smatralo da ne mogu pobijediti. Zbog svega toga, američki je diplomat Robert Bary, šef misije OESS-a u Bosni i Hercegovini, pokušao administrativnim mjerama promijeniti rezultate izbora, što je naišlo na opću osudu.

Holbrooke o Daytonu!

Idejni tvorac Daytonskog mirovnog sporazuma, američki diplomat Richard Holbrooke¹³, govoreći na petoj godišnjici Daytona, uz kurtoazne riječi pohvale Daytonu i naglašavanje da se sada Dayton mora implementirati, ipak je priznao neke pogreške o kojima treba ubuduće raspravljati.

“Prvi je i najvažniji propust Daytona”, rekao je Holbrooke, “to što je dopustio jednoj zemlji da ima tri vojske, i to se mora ispraviti. Jedna zemlja ne može imati više od jedne vojske. Sada je prisutno 20 tisuća bošnjačkih vojnika, 8500 hrvatskih i 12 000 vojnika u Republici Srpskoj. To ne može funkcionirati. Sve dok se ovo dopušta, postojat će kamen spoticanja potpune nesuradnje koja vodi rekoncilijaciji Bosne i Hercegovine... Jako me čudi nesposobnost pojedinih NATO oficira koji govore o strategiji povlačenja da

12 “Tijekom 1998. postaje očigledno kako OESS nije djelovao kao nepristrani sudac kako je to zamišljeno u Daytonskom mirovnom sporazumu. Naprotiv, OESS je je aktivno sudjelovao u pokušajima međunarodne zajednice da zbaci s vlasti SDA, SDS i HDZ. Usprkos budžetu od 39 milijuna američkih dolara, stotine glasačkim mjesta su otvorena kasno na dan izbora u rujnu 1998. zbog velikih pogrešaka na OESS-ovim glasačkim listama. Prvi dan, najmanje 41 glasačko mjesto nije otvoreno, dok su ostala otvorena kasno.” Izvješće ICG, “Propada li Dayton”, *Bosna četiri godine nakon mirovnog sporazuma*, str. 21.

13 R. Holbrooke, američki diplomat, čovjek koji je stvorio Daytonski mirovni sporazum nakon bezuspješne uloge Europe u rješavanju krize na Balkanu.

shvate kako će bez jedinstvene bosansko-hercegovačke vojske NATO-ve snage biti neizbježno angažovane nadalje.

Drugo, korupcija, nedostatak transparentnosti i odgovornosti. Da bude jasno nešto, što je prisutno u svim postkomunističkim zemljama, ali je u Bosni i Hercegovini posebno izraženo radi načina na koji je podijeljena vlast. Jednostavna je činjenica da se Bosna i Hercegovina neće uz svoju ekonomiju integrirati u Europu, dok se uspješno ne izbori s političkom korupcijom. U odsustvu političke borbe protiv korupcije, privatizacija i ekonomska reforma su nemoguće. Moramo okončati razvoj kriminala.

Treće: povratak izbjeglica. Ovo je najvažniji barometar bosanskohercegovačke budućnosti. Iako je povratak u porastu još uvijek je nedovoljan u urbanim područjima jer lideri ne sprovode zakone. U pojedinim regionima lokalni kriminalci sprečavaju povratak, što je direktno protiv Daytona. Moramo zaustaviti kriminalce u ovakvim radnjama.

Četvrto: neophodno je ojačati slobodu štampe. To je najvažnija komponenta slobodnog društva. Ne mogu se tolerisati pritisci na medije.

I posljednje, ali ne i najmanje važno od svega, jeste privođenje ratnih zločinaca. Od 94 javno optužena ratna zločinca 26 je ostalo neprivedenih među kojima i dvojica najodvratnijih ljudi na svijetu Radovan Karadžić i Ratko Mladić, kao i glavni palikuća Balkana Slobodan Milošević. Njihovo neprivođenje je simbol otpora međunarodnoj zajednici implementiranju Daytona.”

Holbrooke je zaista u pravu kada navodi ovih pet velikih slabosti u implementaciji Daytonskog mirovnog sporazuma. Međutim, on se niti jednom riječju nije dotakao činjenica zbog čega je to tako ili uopće je li se možda još prilikom potpisivanja Daytona znalo da će se mnoge stvari na samom terenu teško implementirati.

Dayton je zaustavio krvavi rat u Bosni i Hercegovini, ali je praktično zabetonirao status quo ne proglasivši nikoga od tri strane ratnim pobjednikom, već je na mudar politički način ostavio sve strane u nedoumici i nadi o nekim njihovim eventualnim prednostima nad druge dvije. Potvrđena je opstojnost Republike Srpske u okviru Bosne i Hercegovine, koja, iako nema ovlaštenja da sklapa bilo kakve međudržavne odnose, to čini s predstavnicima nove jugoslavenske vlasti izabrane nakon pada Miloševića.

Povratak izbjeglica i nakon šest godina ne može se nazvati uspješnim, jer sama činjenica da se vratilo 800 tisuća od 2,2 milijuna prognanih, demantira samu sebe. Učinjeno je doduše dosta, ali još uvijek nedostatno. Pored korupcije i kriminala koji su itekako nazočni u ovoj zemlji, veoma je aktualno pitanje poštivanja ljudskih prava za što Bosna i Hercegovina ne može dobiti prolaznu ocjenu.

Holbrooke se, također, niti jednom riječju nije dotakao odgovornosti međunarodne zajednice za slabo provođenje Daytonskog mirovnog sporazuma, ostavivši pri tome mogućnost Vijeću i visokom predstavniku da vrše tihu reviziju Daytona.

Na konferenciji o iskustvima međunarodne intervencije u Bosni i Hercegovini, održanoj u Sarajevu 9. veljače tekuće godine, visoki predstavnik Wolfgang Petritsch je uputio poziv bosanskohercegovačkim političarima da u roku nekoliko tjedana postignu dogovor oko ustavnih promjena kako bi ih uskladili s odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti naroda Bosne i Hercegovine. Visoki je predstavnik pritom podsjetio da u tom pravcu Bosna i Hercegovina ima obveze prema Europskoj uniji kako bi bila primljena u Vijeće Europe.

Nešto je također vrlo zanimljivo: Petritsch je podsjetio da je "Daytonski sporazum u posljednjih šest godina pokazao da ima izvanrednu sposobnost prilagođavanja promjenjivim okolnostima. Sada kada je europeizacija Bosne i Hercegovine u središtu pozornosti, sama implementacija Daytona više nije dovoljna. Sporazum se mora proširiti i evoluirati. Međutim sadašnji ustavni pregovori neće dovesti do drugog Daytona", rekao je Petritsch. Visoki predstavnik, naravno, nije obrazložio na koji će se to način Dayton proširiti i evoluirati. Možemo samo nagađati da će u eventualnim slučajevima izostanka dogovora visoki predstavnik donositi svoje odluke, kao i u bezbroj puta dosad.

U tom kontekstu veoma je zanimljiva uloga haaškog suda. Naime, iako je haaški sud za ratne zločine na prostoru bivše Jugoslavije utemeljen 18. prosinca 1992, prvi slučaj koji se vodio pred njim bio je slučaj Dušana Tadića zbog počinjenih zločina u logoru Omarska kod Prijedora. Suđenje Tadiću započelo je 7. svibnja 1996. godine. Ne može se nazvati čistom slučajnošću provođenje nekih značajnijih odluka međunarodne zajednice i u isto vrijeme hapšenje određenih osumnjičenika za ratne zločine. Jer, takvih je "slučajnosti" bilo previše. Nesposobnost SFOR-a da pravdi privede Radovana Karadžića i Ratka Mladića, koji se slobodno šecu Bosnom i Hercegovinom i Jugoslavijom, kod mnogih nailazi na podsmijeh i sumnju u političke kalkulacije. Međunarodna zajednica je toga postala svjesna, pa su u siječnju Sjedinjene Američke Države čelnicima Republike Srpske ozbiljno zaprijetili da neće dobiti više nikakvu pomoć ako se ova dva osumnjičenika ne nađu u Haagu. Krajem veljače 2002. SFOR je prvi put u svom mandatu započeo potragu za Radovanom Karadžićem, ali zasad je to bezuspješno.

Sve to, naravno, ukazuje da je Bosna i Hercegovina pod protektoratom¹⁴ međunarodne zajednice. O protektoratu nitko u ovoj zemlji ne želi službeno govoriti. Ako je po Klajiću protektorat tutorstvo i pokroviteljstvo nad jednom državom, a općepoznata je stvar da je Bosna i Hercegovina pod tutorstvom međunarodne zajednice s golemim ovlaštenjima visokog predstavnika, onda je svima jasno da je protektorat u Bosni i Hercegovini već odavno zaživio.

14 Protector = 1. pokrovitelj, zaštitnik; 2. u međunarodnom pravu – država koja uzima nad nekom zemljom protektorat. Protektorat = pokroviteljstvo, zaštićivanje, okrilje, obrana uopće, a osobito: 1. formalno pokroviteljstvo jače države nad slabijom; faktički – pokroviteljstvo je oblik zavisnosti... Klaić, B. *Rječnik stranih riječi*, str. 1103.

Što je prethodilo Daytonu?

Bosna i Hercegovina je od raspada bivše Jugoslavije doživljavala teške trenutke. Rat koji je kratko trajao u Sloveniji i koji se razbuktao u Hrvatskoj sa svim svojim tragičnim posljedicama, ozbiljno je prijetio Bosni i Hercegovini čiji je čelnik Alija Izetbegović čvrsto vjerovao da to nije njegov rat. Pa čak i onda kada je u istočnoj Hercegovini pred naletom bivše JNA i rezervista stradalo hrvatsko selo Ravno, gospodin Izetbegović nije to smatrao dovoljno jakim razlogom da proglasi u Bosni i Hercegovini ratno stanje. To je učinio šest mjeseci kasnije kada su u Sarajevu započeli još veći incidenti.

U tim i takvim okolnostima u Grudama su hrvatski politički predstavnici 18. studenog 1991. proglasili Hrvatsku zajednicu HB, koja je trebala zaštititi nacionalne interese hrvatskog naroda. Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini je 21. prosinca 1991. donijela Rezoluciju o utemeljenju Srpske Republike u Bosni i Hercegovini. Bilo je to vrijeme u kojem je dolazilo do čestih političkih nadmudrivanja, ponuđenih rješenja o podjeli Bosne i Hercegovine, jednom riječju, različitih kalkulacija.

Međunarodna zajednica je preko Europske zajednice pokušala zaustaviti rat i pronaći rješenje za Bosnu i Hercegovinu. Tako je sredinom veljače 1992. u Lisabonu pod predsjedanjem portugalskog diplomata Josea Cutileira održana međunarodna konferencija o Bosni i Hercegovini, uz sudjelovanje svih relevantnih predstavnika političkih stranaka iz Bosne i Hercegovine. Usvojen je prijedlog da se Bosna i Hercegovina, kao samostalna i suverena država, sastoji od triju država sastavnica, a sve na temelju popisa stanovništva iz 1991. Cutileirov mirovni plan je propao zbog nezadovoljstva Srba, ali i Hrvata koji se nisu zadovoljili s 12,5% ponuđenog teritorija.

Krajem veljače i početkom ožujka 1992. na Referendumu za suverenu i neovisnu Bosnu i Hercegovinu, koji su Srbi u potpunosti odbacili, Hrvati i Muslimani su se gotovo stopostotno izjasnili za ovako uređenu Bosnu i Hercegovinu.

U ožujku iste godine u Bruxellesu Mate Boban, Alija Izetbegović i Radovan Karadžić potpisali su dokument o Bosni i Hercegovini koja će ubuduće biti organizirana kao tri konstitutivne jedinice na nacionalnom principu.

Dana 6. travnja 1992. Europska zajednica priznaje Bosnu i Hercegovinu, a dan potom i SAD. Na ova priznanja srpski je odgovor bilo proglašenje Nezavisne Republike Srpske.

Londonska mirovna konferencija¹⁵ je održana u kolovozu 1992, a ponuđeno rješenje za Bosnu i Hercegovinu bila su četiri principa: prekid svih neprijateljstava, prestanak etničkog čišćenja, poštivanje granica između zemalja bivše Jugoslavije i osiguranje nesmetanog dotoka humanitarne pomoći.

15 Raguž, Ž., *Hercegovina – srpske tendencije u nacionalnom razvoju Muslimana*, str. 272-287.

Potpisane su obveze sudionika: Bosna i Hercegovina ostaje država u međunarodno priznatim granicama, teško topništvo se stavlja pod nadzor UN-a, nalaže se prestanak vojnih letova nad BiH i uspostavljaju se vruće linije između zaraćenih strana i zapovjedništva UN-a. SR Jugoslavija se obvezuje na prekid bilo kakvih vojnih aktivnosti usmjerenih protiv Hrvatske te Bosne i Hercegovine.

Početak siječnja 1993. godine u Ženevi se održava nova mirovna konferencija pod predsjedanjem posrednika Vancea i Owena uz sudjelovanje izaslanstava Bosne i Hercegovine, Srbije, Hrvatske i Crne Gore.

Po predloženom planu Bosna i Hercegovina bi se sastojala od deset provincija, federalnih jedinica. Tri konstitutivna naroda bi dobila, u teritorijalnom smislu, svaki svoj dio: 42,3% Srbi, 28,8% Muslimani i 25,4% Hrvati. Plan nisu htjeli prihvatiti Muslimani i Srbi. Usto, Srbi bi morali vratiti 24% osvojenog teritorija Bosni i Hercegovini.

O Vance-Owenovom planu su se izjašnjavali i srpski građani, i to referendumom čiji su rezultati bili 96% protiv takve odluke.

Novi mirovni razgovori o Bosni i Hercegovini su vođeni na britanskom nosaču zrakoplova *Invincible* smještenom u međunarodnim vodama u Jadranskom moru. Bosna i Hercegovina se pokušavala ponovno podijeliti između tri strane, što je odbačeno, najprije od Muslimana. Plan je Srbima nudio 53% teritorija, a svoje nezadovoljstvo nekim rješenjima Neuma i doline Neretve izrazili su i Hrvati, pa je plan zapravo propao.

Washingtonski pregovori su započeli krajem veljače 1994. između izaslanstava Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a sve u cilju stvaranja hrvatsko-muslimanske federacije, koja bi se sastojala od 10 federalnih jedinica na temelju nacionalnog sastava stanovništva na terenu. Međutim, ni ovaj sporazum nije mogao proteći bez određenih problema kao što su pitanje Mostara i Stoca te izlaz Muslimana na more.

Još dok su se vodili intenzivni pregovori međunarodne zajednice, došlo je u ožujku 1994. do zračnih udara NATO-a na srpske vojne položaje u Bosni i Hercegovini.

Nakon jalovih pokušaja Europske zajednice da zaustavi rat i riješi pitanje prostora bivše Jugoslavije, glavnu riječ preuzimaju Sjedinjene Američke Države koje formiraju Kontaktnu skupinu, i to od predstavnika SAD-a, Rusije, Velike Britanije, Francuske i Njemačke. Iste godine Mostar je stavljen pod okrilje Europske unije, a Bosna i Hercegovina doživljava novo "komandanje": 51% hrvatsko-muslimanskoj federaciji i 49% srpskom entitetu uz naznačen uvjet nepromijenjenosti vanjskih granica. Plan je potpisan u New Yorku 12. listopada 1995, za kada je bio utvrđen i prekid vatre u Bosni i Hercegovini.

Ako se analiziraju svi ovi navedeni sporazumi, a bilo je i dvostranih pregovora (Petersberg), dolazimo do jedinstvene ocjene da su svi oni na neki način dijelili Bosnu i Hercegovinu. Dayton je najbliži Cutileirovom planu koji je podijelio Bosnu i Hercegovinu na tri zasebne državice. Daytonski

mirovni sporazum je korak naprijed po činjenici da je zaustavio rat i stvorio sve preduvjete da se krene u implementaciju trajnih mirovnih rješenja.

Pritom su velike sile u svemu prvenstveno tražile svoj interes na Balkanu. Ta je njihova politika također vrlo zanimljiva. U rješenje balkanskog sukoba najprije su bile uključene Velika Britanija, Francuska i Njemačka. Međutim, kada je SAD shvatio da Europa ne može zaustaviti rat na prostoru bivše Jugoslavije, aktivno je preuzeo ulogu od 1994. Interesi Sjedinjenih Američkih Država za Balkan su višestruki; počevši od geostrateškog značaja i najisturenijeg položaja za stacioniranje svojih snaga prema istoku, pa do vodeće uloge u nadziranju ovih prostora prije aktivnijeg sudjelovanja Rusije kao tradicionalnog prijatelja Srbije i Crne Gore. Američka politika, koja je dugo bila pasivna, sve je više kritizirana, pa se morala konačno opredijeliti za aktivniju ulogu na Balkanu, što je i učinila Clintonova Administracija. Rusija se, kako navodi prof. Vukadinović,¹⁶ dosta kasno angažirala na Balkanu, u prvom redu zbog toga što je Jeljcin podržavao zapadne inicijative.

Knjiga Brendana Simmsa¹⁷ *Najmračniji moment, Britanija i destrukcija Bosne* razotkriva ponašanje britanske vlade u Bosni i Hercegovini; Simms britansku ulogu opisuje konkretno vezanu za vojnu intervenciju NATO snaga u Bosni i Hercegovini. Naime, on smatra da je premijer Major kalkulirao, što je dovelo do značajnih nesuglasica u odnosima SAD-a i Velike Britanije, a to se posebno odrazilo na NATO. Britanija je, naime, smatrala, tvrdi Simms, da vojna intervencija ne može proći bez velikih ljudskih žrtava te da Britanci nisu "zagrijani" za Balkan. Simms dalje smatra da je vojna intervencija došla sa zakašnjenjem od dvije i pol godine.

Francuska politika¹⁸ je također bila sklonija Srbima kao starim prijateljima i saveznicima. Sjetimo se samo dolaska francuskog predsjednika Mitteranda u Sarajevo kada je praktično spriječio vojnu intervenciju.

Njemačka, koja je već ranije priznala Sloveniju i Hrvatsku kao suverene države, nakon brojnih kritika od strane drugih europskih zemalja, nije se posebno "zagrijala" za pitanje Bosne i Hercegovine.

Možemo konstatirati da je Bosna i Hercegovina tradicionalno bila poligon za različite politike i različite interese velikih svjetskih sila. To je zemlja čiji su ljudi rijetko trasirali svoju budućnost. Naprotiv, to su uvijek činili predstavnici međunarodne zajednice, pa je tako i danas gdje se u vremenu različitih okolnosti i različitih sudbina Bosna i Hercegovina sve više pretvara u štíćenika međunarodne zajednice.

16 Vukadinović R., *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti – od Jadrana do Baltika*, str. 146-151.

17 DANI, 7. prosinac 2001. Britanija je hranila srpsku agresiju.

18 Vukadinović R., *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*, str. 293-300.

Kakva je budućnost Bosne i Hercegovine?

Odgovor na ovo pitanje može se dobiti isključivo ako se sagledaju sve činjenice o spremnosti i odlučnosti međunarodne zajednice i domaćih institucija vlasti da ustraju na provođenju relevantnih odluka sudbonosnih za postojanje Bosne i Hercegovine kao države. Daytonski mirovni sporazum je posljednjih godina uveliko revidiran i ta je činjenica neosporna. Međunarodna zajednica, odnosno Ured visokog predstavnika, to su učinili bezbroj puta dosad. Naravno, neke nametnute odluke izazvale su i dalje izazivaju podosta nesporazuma i nezadovoljstva među stranama u Bosni i Hercegovini, ali o tome se nezadovoljstvu malo ili nimalo govori. Sve to, naravno, ostavlja nesporazume i daje priliku protivnicima Daytonu da dođu do izražaja.

Govoreći o Daytonskoj Bosni i Hercegovini, prof. Ante Markotić¹⁹ kaže: "Što sobom donosi tako sklepana državna tvorevina s vrlo efektnom formulom *jedna država, dva entiteta i tri suverena konstitutivna naroda*, i što je njezina privremena (a teško i trajna) politička svrhovitost, vrlo je teško procjenjivati."

Promjene u zainteresiranosti međunarodne zajednice za Bosnu i Hercegovinu kulminirale su situacijom na Kosovu i promjenama vlasti u Hrvatskoj i Srbiji. Tu je, također, aktualno i pitanje Makedonije, najavljeni referendum o samostalnosti u Crnoj Gori prema kojem je Europska unija već iskazala protivljenje. Ljudi u Bosni i Hercegovini moraju shvatiti da ne mogu vječno živjeti od donacija i različite pomoći međunarodne zajednice, već da se moraju okrenuti vlastitoj proizvodnji i stvaranju uvjeta za razvoj gospodarstva, koje jedino može biti dobra osnova za bilo kakvu drugu nadgradnju. Zemlja u kojoj je politika najunosnije zanimanje ne može voditi napretku i sretnoj budućnosti.

BiH mora riješiti jedno od temeljnih pitanja, a to je kako zadržati mlade i stručne kadrove. Poražavajući podatak da 62% mladih želi napustiti Bosnu i Hercegovinu zabrinjavajući je. Međutim, preko ove činjenice se olako prelazi iako je to relevantno upozorenje.

Govoreći na ministarskom sastanku Kontaktne skupine organizacije islamskih zemalja u Sarajevu 1996, ministar vanjskih poslova BiH dr. Jadranko Prlić²⁰ rekao je: "Zadatak je svake vlade svojim građanima osigurati prihvatljive uvjete za život te, isto tako, i projicirati budućnost. Vlada BiH za cijelo vrijeme teških borbi koje su se vodile širom zemlje, nije prestala s izradom projekata za obnovu." Posljednjih šest godina, i pored ovih riječi, zaista se malo učinilo na stvaranju boljih uvjeta za život bosanskohercegovačkih građana.

Hapšenje ratnih zločinaca, u prvom redu Karadžića i Mladića, mora se obaviti što prije jer dok su oni na slobodi, međunarodna zajednica u Bosni i

19 Markotić F. Ante, *Bosna ostaje bez sujedoka*, str. 199-205

20 Prlić J., *Nesavršeni mir*, str. 22-26.

Hercegovini gubi kredibilitet, a na drugoj strani otežava se bilo kakva druga suradnja s haaškim sudom.

Sam Daytonski ustroj Bosne i Hercegovine sastavljene od dva entiteta od kojih se jedan ponaša kao država u državi, a u drugom se za ravnopravnost bore dva konstitutivna naroda, otvara mogućnost za bezbroj nestabilnosti inače cjelokupno nesigurne regije jugoistočne Europe. Balkan je, a to je i povijesna činjenica, uvijek bio mjesto odigravanja različitih ratova i sukoba. To pitanje se nakon raspada bivše Jugoslavije još više aktualiziralo. Potpisivanjem Daytonskog mirovnog sporazuma rat je zaustavljen, ali bez pobjednika i s bezbroj neriješenih pitanja. Jedno od njih u Bosni i Hercegovini je i nacionalno pitanje. Prolongiranja u implementaciji Daytonskog mirovnog sporazuma ne samo da ne rješavaju relevantna pitanja nego otvaraju i nova. O tome kako će biti riješeno pitanje vojske ili pitanje policije, kako će se sprovesti odluka Ustavnog suda o konstitutivnosti naroda, kako će se sprovesti reforma pravosudnog sustava, ovisi i budućnost Bosne i Hercegovine.

Ove godine u Bosni i Hercegovini održat će se sedmi po redu izbori. Za razliku od prethodnih, organizacija ovogodišnjih je povjerena domaćim institucijama. Ovdje se neizostavno nameće pitanje hoće li ovi izbori, ako se zna da se 1,4 milijuna ljudi nije vratilo u svoje domove, ako još uvijek nisu usklađene ustavne promjene, ako je pitanje poštivanja ljudskih prava zaista ispod minimuma, biti regularni? Zanimljivo, u OESS-u smatraju da će se izbori održati početkom listopada, da će sredstva za njih biti osigurana te da će biti demokratski. Nije jasno na čemu se zasniva optimističnost međunarodne zajednice ako se većina ljudi u Bosni i Hercegovini ne slaže s tim.

Jedno je sigurno, Bosna i Hercegovina ovako ustrojena nema svijetlu budućnost. Ona će opstati ako budu riješena temeljna pitanja karakteristična za ravnopravnost i konstitutivnost tri naroda, ako budu riješena pitanja vojske i policije i stvoreni temeljni preduvjeti za poštivanje ljudskih prava. Najave o dolasku policajaca Europske unije u Bosnu i Hercegovinu početkom 2003, koje bi zamijenile policiju Ujedinjenih naroda, govore o ponovnom pojačanom angažiranju Europske unije u rješavanju krize na prostorima Balkana. Hoće li to donijeti neki boljitak Bosni i Hercegovini, ostaje da se vidi. Iskustva s Europskom unijom i ratom na području bivše Jugoslavije govore suprotno.

Politika velikih sila na Balkanu zasigurno teži što dužem ostanku, pri čemu će se koristiti sva raspoloživa sredstva da se osigura sigurnost na jugoistoku Europe.

Tiha revizija Daytonskog mirovnog sporazuma od strane međunarodne zajednice neke političare u Bosni i Hercegovini podsjeća na apsolutistički režim Benjamina Kallaya²¹ od 1883. do 1903. koji je zavela Austro-Ugarska

21 Raguž Ž., *Hercegovina –srpske tendencije u nacionalnom razvoju Muslimana*, str. 87. "Nakon krize izazvane hercegovačkim ustankom 1882.g. uvodi se Kallayev režim u BiH sa zadaćom da povrati autoritet vlasti austrougarske monarhije u BiH..."

monarhija. Današnja nazočnost međunarodne zajednice u ovoj zemlji, odnosno Ured visokog predstavnika koji ima golemu moć, sve više prelazi u protektorat koji se službeno nigdje ne spominje, ali koji u praksi sve više zaživljava.

Moguće opcije rješenja bosanskohercegovačke krize

1. Model unitarne države

Ovaj model uglavnom zagovara bošnjačka strana. Radi se o jedinstvenoj građanskoj državi zasnovanoj na principu "jedan građanin jedan glas". Predviđa se nestanak entiteta i ponovni povrat imena Republika BiH. Ovo rješenje nije prihvatljivo za Srbe i Hrvate jer bi bio nazočan princip majorizacije.

2. Federalizam (tri unije)

Radi se o rješenju po uzoru na Cutileirov plan po kojem bi Bosna i Hercegovina ostala neovisna, federalna država sastavljena od triju država. Iako je on bio najpovoljniji za Bošnjake, teškoće u njegovu eventualnom provođenju su te što nema čistih etničkih teritorija i stanovništvo bi se moralo preseljavati.

3. Sintetski model

Radi se o kombinaciji prva dva modela; Bosna i Hercegovina bila bi cjelovita, sastavljena od županija-kantona s velikim ovlaštenjima, tako da bi se sva demokratska prava građana u jednoj županiji u potpunosti uvažavala. Plan je sličan već ponuđenom Vance-Owenovu planu iz 1992. koji je predviđao Bosnu i Hercegovinu sastavljenu od 10 provincija. Gledano u postocima, Srbi bi dobili 42,3%, Bošnjaci 28,8%, a Hrvati 25,4% teritorija Bosne i Hercegovine. Inače, ovim planom nije bila zadovoljna bošnjačka strana, te Srbi jer većinske srpske provincije nisu bile povezane.

4. Status quo

Zadržavanje postojećeg stanja podjele Bosne i Hercegovine na dva entiteta po Daytonskom mirovnom sporazumu. Model najviše odgovara Republici Srpskoj, a najmanje Hrvatima, pa i Bošnjacima. S obzirom na poteze koje povlači visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini, zasad neće biti novog Daytona, ali će se postojeći mirovni sporazum revidirati prema potrebama. Odstupanje od Daytonskog sporazuma značilo bi potpun poraz međunarodne zajednice. Ako se u Bosni i Hercegovini stvori jedinstvena vojska i policija i povuku neki drugi relevantni potezi koji bi vodili praktičnom ukida-

nju Republike Srpske, bit će to neminovno novo rješenje suprotno već postojećem Daytonskom mirovnom sporazumu.

5. Podjela Bosne i Hercegovine

Radi se o krajnjem rješenju koje u ovom trenutku ima najmanje šanse i koje bi bilo aktualno ako se istroše sve unaprijed ponuđene ili druge eventualne mogućnosti.

Literatura

Berlinski kongres i Dejtonski sporazum, Tribina Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 1999.

Daytonski sporazum, Dayton-Pariz, prosinac, 1995.

“Dayton – šesta godina”, *Vjesnik napretka*, Mision, OESC u BiH, prosinac/siječanj 2001/2002.

Klaić, B., *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1987.

Markotić, F. Ante, *Bosna ostaje bez svjedoka*, Matica hrvatska, Mostar, 1999.

INTERNATIONAL CRISIS GROUP, “Propada li Dayton?”, *Bosna četiri godine nakon mirovnog sporazuma*, ICG Balkans Report N 80, Sarajevo, 1999.

Raguž, Ž., *Hercegovina – srpske tendencije u nacionalnom razvoju Muslimana*, HKD Napredak, Stolac, 1997.

Ribičić, C., *Geneza jedne zablude*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, Sejtarija, Sarajevo, Založba Bogataj, Idrija, 2000.

Prić, J., *Nesavršeni mir*, Mostar, 1998.

Vukadinović, R., *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti – Od Jadrana do Baltika*, Mostar, 1997.

Vukadinović, R., *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*, Zagreb, 2001.

DANI, 7. prosinac 2001.

Oslobođenje, 4. veljače 2002.

Slobodna Dalmacija, 31. siječnja 2002.

Večernji list, 31. siječnja 2002.

Večernji list, 9. veljače 2002.

WEB stranice:

ohr.int/decisions/archive, 1997.

hhdani.com/arhiv/2000/182/govor.shtml

rtvbih.ba/2002/vijesti/siječanj/24/v02.shtml

Summary

Six and half years after the Dayton Peace Accords, which did stop the war, but also left over numerous problems, Bosnia and Herzegovina is still in the process of transition, divided into two entities that seem to bear more and more characteristics of separate states. Lack of security as the common feature of all the countries of South-East Europe is greatly felt in Bosnia and Herzegovina too. It is faced with a grave problem of return of refugees, that is carried out with enormous difficulties, as well as with still unsolved property acts and constant violation of human rights. The international community has invested so far more than 5,5 billion US dollars in the country. Still regardless of that fact, the country is hit by exceptionally high rate of unemployment, which has reached almost 50% of unemployed, a large number of companies are not doing business, the corruption reigns and a majority of young and qualified people wishes to leave the country (62%). The High Representative is the leading figure in the country, which only proves that Bosnia and Herzegovina, in spite of elected bodies of government (Presidium, Parliaments, Council of Ministers, Government), forms a protectorate of International Community. However, for all the problems it is facing, Europe granted to Bosnia and Herzegovina accession to the Council of Europe in April 2002.